

КОВЕРЗНЄВА ГАННА ПАВЛІВНА

кандидат юридичних наук, доцент, Мелітопольський інститут державного та муніципального управління

Класичного приватного університету, м.Мелітополь

ORCID: 0000-0003-4379-3090

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті описано особливості розуміння поняття соціальної свідомості як однієї з форм свідомості, розвиток якої заснований на соціальних детермінантах. Поглиблений інтерес вчених різноманітних наукових напрямків до цього поняття слід вбачати в складності поняття соціальної свідомості. Воно тісно переплітається з такими поняттями як свідомість людини, самосвідомість, національна самосвідомість, професійна свідомість, правова свідомість, екологічна свідомість. У системі уже існуючих теорій соціальної свідомості існують прогалини, деякі важливі тези містять в собі певні спрощення і недооцінки. Щодо психологічної науки, то в результаті тривалої недооцінки поняття соціальної свідомості її розуміння є недостатнім і недооціненим.

Метою нашого дослідження є проведення аналізу сучасних теоретичних обґрунтувань та методологічних основ теорій соціальної свідомості та виявлення механізмів її розвитку. Така теорія, на наш погляд, має враховувати соціальні детермінанти свідомості, знання психіки людини, її фізіологічне походження, а також її внутрішні закономірності розвитку та протиріччя, включаючи досвід, що виникає в результаті нових соціальних відносин.

Свідомість і соціальна свідомість людини пов'язані між собою двома способами. По-перше, соціальна свідомість складає важливий фрагмент життєвого досвіду людини. З цього приводу можна стверджувати, що найвищим досягненням людини є досвід самої себе. По-друге, за допомогою соціальної свідомості людина має здатність сприймати соціальний досвід інших людей, адже це певна грань соціального пізнання та відповідальності деяких найважливіших рис соціального функціонування людини.

Описуючи соціальний характер свідомості, можна зазначити, що соціальна свідомість, в більш широкому розумінні, включає весь зміст і форми духовного життя, характерні для даного суспільства в певну епоху. З іншого боку, соціальна свідомість, у більш вузькому розумінні, охоплює лише ті погляди, думки та установки, які безпосередньо стосуються соціального життя, предметом якого є соціальна реальність, зокрема суспільні відносини. Соціальна свідомість, в цьому сенсі, є відображенням в думках людей умов життя та суспільних відносин людей, їх пояснення, санкціонування, критики тощо.

Проведений аналіз дозволив довести, що такий феномен свідомості людини як соціальна свідомість відіграє дедалі все більшу роль в особистому житті кожної людини, у міру збільшення ступеня її соціалізації. Щоб сформуванню соціальної свідомості більш природною, людина не має змінюватись індивідуально: достатньо змінити світ, який відчужував людину від нього. Це в свою чергу можна досягти за допомогою розвитку соціальної свідомості. Соціальні поля свідомості відіграють центральну роль у житті людини, адже завдяки ним людина має можливість знешкодження антисоціальних, штучних мані-

пуляцій в суспільстві. Без такої здатності людина перетворюється на раба шкідливих зовнішніх наслідків.

Ключові слова: *свідомість, соціальна свідомість, мультидисциплінарність, рівні свідомості, моральність, цивілізаційні можливості, моральна адекватність.*

Постановка проблеми. Швидке збільшення і розширення обсягу знань людства про навколишній світ не применшує, а скоріше стимулює одвічне прагнення людини краще зрозуміти саму себе, свою матеріальну і духовну природу. Для цього треба зафіксувати найбільш важливі риси, за допомогою яких визначається реальне існування людської істоти. Найважливішою із них є свідомість людини як глибинна специфічна форма активності її внутрішнього світу.

Ідеальна технологія людини є найбільш потужною, навіть порівняно з ІТ та різноманітними досягненнями науково-технічного прогресу, адже вона управляється «життєвою силою» свідомості людини. Питання полягає в тому, що ми не знаємо, як вона діє. Тому можна констатувати необхідність прийняти виклик людини перед самою собою і з'ясувати, як функціонує свідомість, її сфери, однією із яких є соціальна свідомість. Від цього залежить те, що очікує людину в ХХІ столітті – нове надбання себе як особистості, чи знеособлення. З огляду на зазначене, з новою силою постає проблема людини як особистості, як суб'єкта з власною соціальною свідомістю.

Проблема соціальної свідомості знаходиться в центрі уваги багатьох наукових дисциплін – психології, соціології, права, що надає цій проблемі мультидисциплінарного характеру. Причини такої широкого інтересу слід вбачати в складності самого поняття соціальної свідомості. Воно тісно переплітається з такими поняттями як свідомість людини, самосвідомість, національна самосвідомість, професійна свідомість, правова свідомість, екологічна *свідомість*.

Незважаючи на багаточисленні наукові теорії з цієї проблематики, на цей час не можна говорити про існування розробленої, всебічної теорії соціальної свідомості та механізмів її розвитку. У системі уже існуючих теорій соціальної свідомості існують прогалини, деякі важливі тези містять в собі певні спрощення і недооцінки. Щодо психологічної науки, то в результаті тривалої недооцінки поняття соціальної свідомості її розуміння є недостатнім і недооціненим.

Метою нашого дослідження є проведення аналізу сучасних теоретичних обґрунтувань та методологічних основ теорій соціальної свідомості та виявлення механізмів її розвитку. Така теорія, на наш погляд, має враховувати соціальні детермінанти свідомості, знання психіки людини, її фізіологічне походження, а також її внутрішні закономірності розвитку та протиріччя, включаючи досвід, що виникає в результаті нових соціальних відносин.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Теорії, що стосуються дослідження свідомості і пов'язані із нею напрямки, здійснюються у багатьох наукових сферах. На цей час психологічна наука спрямована не лише на ґрунтовне дослідження теорії соціальної свідомості та різних аспектів щодо її суспільно-природного генезу, а також на її сутність та структуру, механізми розвитку та практичні функції.

Наявність соціального контексту свідомості людини дає розуміння, що людина є насправді набагато більше, ніж просто «людська істота». Властивості людини – пізнавальні здібності, воля, самодисципліна, розсудливість, цілеспрямованість, інтереси, рішучість набагато потужніші та необмежені, ніж те, як ми зазвичай думаємо про них.

Найбільш видатні іноземні вчені-психологи зробили незліченний внесок в дослідження і розвиток теорій свідомості людини. Серед них такі, як А. Адлер, У. Джемс, А. Маслоу, К. Роджерс, З. Фрейд, К.-Г. Юнг, Р.Бернс, У.Джемс, Е.Еріксон, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, В.Франкл, З.Фрейд, К.Хорні та ін. Переважна більшість з них визнавали, що свідомість людини має не тільки біологічне походження, алей є й соціальним феноменом.

Вітчизняні вчені, класики психологічної науки також при дослідженні проблематики, пов'язаної з свідомістю людини, наголошували на значенні взаємодії і взаємовідносин в процесі життєдіяльності людей, їх комунікацій у розвитку свідомості та самосвідомості людини. Це такі вчені як Б.Г.Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, В.А. Лекторський, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, І.С.Кон, О. П'ятигорський, М. Мамардашвілі, В.В. Столін та ін.

Важливі теоретико-методологічні результати дослідження свідомості цими вченими переважно були зосереджені на наступних аспектах:

а) роль людських установок, суб'єктивного чинника, свідомої діяльності людей, їх безпосередній вплив на соціальні процеси в життєдіяльності людини;

б) роль свідомості людини – погляди та переконання, затверджені ідеали, цінності, принципи та зразки життя – у визначенні її поведінки, ставлення та способу участі у формуванні соціальної реальності;

в) роль цілеспрямованого, духовно-морального, а отже усвідомленого впливу на свідомість людини, за допомогою яких формується ставлення та характер участі людини у соціальних процесах.

Як бачимо, аналізуючи поняття соціальної свідомості, позиції вчених зосереджені на морально-психологічних взаємопов'язаних аспектах, які мають підлягати подальшому дослідженню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повсюдно зростає соціальна активність, посилюються тенденції людини і окремих соціальних груп до самовизначення і самоствердження, внаслідок технологічних досягнень підвищуються вимоги до систем саморегуляції

і самоконтролю. Крім цього, існує проблема необхідності постійної адаптації до швидко мінливих умов життя і професійної діяльності призводить до психологізації життєдіяльності людини, що пов'язано з самопереживання і самоаналізом, що я проявами свідомості людини.

Дослідницький досвід українських вчених складає неоціненний вклад у розвиток теорії різноманітних сфер свідомості, самосвідомості. Така різноманітність досить широка і неоднозначна. Так наприклад, С.Д. Максименко окреслив різноманітні аспекти свідомості як особливого психологічного феномену, для емпіричного дослідження якого вчений розробив генетико-моделюючий метод дослідження особистості, експериментально-генетичний метод вивчення психічних функцій. Засади цих методів безпосередньо визначаються діалектичними положеннями про соціальний генезис свідомості індивіда, про психічний розвиток як присвоєння суб'єктом культурних набутоків суспільства і дають можливість запропонувати високоефективні технології виховання й розвитку суб'єкта, що ґрунтуються на принципах свідомості та самосвідомості. Вчений підкреслює, що унікальність людської свідомості полягає в її здатності до моделювання і самомоделювання. Саме це приводить, зокрема, до абсолютно своєрідного співвіднесення у свідомості минулого, сучасного і майбутнього. Свідомість самомоделюється, привласнюючи здібність, і моделює подальше існування людини (Максименко, 2006).

Міждисциплінарний підхід до проблеми свідомості зводить поняття «національна свідомість» до категоріальної значущості. Так наприклад, М.Й.Боришевський велику увагу приділяв розв'язанню проблем національної самосвідомості особистості, її громадянського становлення, формуванню механізмів регуляції й саморегуляції діяльності людини. Це дозволяє М.Й. Боришевському національну самосвідомість позиціонувати як світоглядні орієнтації особистості і відносити її до духовної сфери. Разом із тим, самосвідомість М.Й.Боришевський визначав як головним «посередником» взаємодії між можливостями, з якими народжується дитина, та тими, котрі вона «здобуває» завдяки дії на неї чинників соціального довкілля. Таким розумінням вченого окреслюється соціальний зміст свідомості (Боришевський, 2012).

Дослідження Г.О.Балла були присвячені сутності та психологічному змістові співвідношенню свободи й особистісної надійності, теоретичним засадам удосконалення етичної свідомості (Балл, 2008).

І.Д.Бех сформулював концептуальну схему, крізь призму якої аналізує духовно-моральний, прагненні до вищих смислів життя. Виховання у молоді загальнолюдських цінностей, морально-духовних якостей є невід'ємною умовою підготовки молодого покоління (Бех, 2015). Свідомий підхід до побудови особистісно-соціального життя

життя, формування життєвого досвіду базується на розвинутій психіці людини, її свідомості.

Одним із аспектів свідомості людини Ю.М. Швалб вважає психологічні теорії цілепокладання. Він констатує, що як індивідуальна, так і колективна свідомість проявляють свій вияв на рівнях буденного та теоретичного, наукового знання (Швалб, 2003).

Соціальний зміст в теорію свідомості людини Т.В.Ткач визначає як певний інтеграційний механізм освітнього простору. Цей механізм надає змогу розкрити смисл буття людини, знайти її унікальне місце у світі, оволодіти засобами взаємодії з ним, забезпечити кожній людині можливість зрозуміти іншу та світ у цілому в його хаотичному русі до певного поєднання. Окрім того, визначальною характеристикою людської особистості є свідомість, завдяки якій людина здатна до роздумів і промислення варіантів самої себе за допомогою проектування. Такий вид проектування Т.В.Ткач називає психологічним (Ткач, 2008).

Разом із багатьма численними теоріями свідомості та її сфер, треба визнати, що взагалі поняття «свідомість» не є однозначним. Узагальнення існуючих теорій дає розуміння свідомості в двох основних значеннях.

По-перше, розуміння свідомість зводиться, переважно, як до сукупності процесів отримання інформації та управління поведінки людиною, які виконують першочергові функції серед інших процесів саморегуляції. Свідомість у цьому сенсі – продукт розвитку людини, в результаті якого сформувався такий орган свідомості як мозок. Завдяки індивідуальному розвитку людини вроджені здібності мозку реалізуються під впливом соціального середовища та її власної діяльності. Характерною особливістю процесів свідомості є спільне виникнення конкретних видів перцепції, відчуття, мислення. Таким чином, свідомість отожднюють з психікою (психічними процесами), місця в якому відбуваються емоціональні та психо-інтелектуальні процеси. На цей час, у психологічній науці розрізняють несвідомі психічні явища та свідомі психічні явища – останні охоплюють і містять поняття свідомості.

По-друге, поняття «свідомість» часто використовується із прикметником *соціальна*, що складає інтерес нашого дослідження. Такий підхід стосується переважно змісту соціальних уявлень, поглядів, теорій, ідей як відображення соціальної реальності. Тут ми, в свою чергу, можемо виділити більш широке і вузьке розуміння свідомості, а саме її соціальний зміст.

Описуючи соціальний характер свідомості, можна зазначити, що соціальна свідомість, в більш широкому розумінні, включає весь зміст і форми духовного життя, характерні для даного суспільства в певну епоху: образи природної та соціальної реальності, тобто всі наукові, філософські, ідеологічні, політичні, правові, релігійні, етичні, естетичні погляди, що складають спосіб мислення та ментальну культуру су-

спільства. У цьому сенсі соціальна свідомість включає думки, погляди, установки людей, психологічні властивості класів та соціальних верств, конкретних етнічних груп, професійного середовища тощо, а також об'єктивованих та інституціоналізованих форм духовного життя. З іншого боку, соціальна свідомість, у більш вузькому розумінні, охоплює лише ті погляди, думки та установки, які безпосередньо стосуються соціального життя, предметом якого є соціальна реальність, зокрема суспільні відносини. Соціальна свідомість, в цьому сенсі, є відображенням в думках людей умов життя та суспільних відносин людей, їх пояснення, санкціонування, критики тощо. Це також соціальні ідеали та програми, а також соціальні утопії та стереотипи щодо життя людини. Така свідомість має велике значення для поведінки людей та людських спільнот, особливо соціальних класів та націй.

Свідомість і соціальна свідомість людини пов'язані між собою двома способами. По-перше, соціальна свідомість складає важливий фрагмент життєвого досвіду людини. З цього приводу можна стверджувати, що найвищим досягненням людини є досвід самої себе, що включає самопізнання, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення. Такі процеси відбуваються завдяки інтеграційним процесам в свідомості людини.

По-друге, за допомогою соціальної свідомості людина має здатність сприймати соціальний досвід інших людей, адже це певна грань соціального пізнання та відповідальності найважливіших дій соціального функціонування людини.

Результати наукових досліджень свідомості та її певних сфер дозволяють прийняття певних орієнтирів, які припускають визначення її загальної структури та окремих аспектів. З точки зору основних компонентів, це знання (описи та погляди), оцінки, загальноновизнані цінності, постулати (ідеали), що впливають з них, та позиції людей. Їх можна узагальнити як інтелектуальний, аксіологічно-емоційний та вольовий компоненти свідомості. Окрім того, завдяки тому, як соціальна реальність відображається у соціальній свідомості людини, це дає можливість визначення її певних форм. До основних форм духовного життя (свідомості) належать наука, ідеологія, філософія, правосвідомість, культура, мораль, звичаї та релігія. Кожна з цих форм має свою специфіку – за змістом, способом розповсюдження та вираження, функцією тощо. Їх загальною основою є система та ієрархія цінностей, що надає цим формам спільного забарвлення, визначаючи атмосферу всього духовного життя та його прояви. Духовна культура виражається у способі життя суспільства та особистості, у прагненнях, устремліннях та конкретних діях. Тому це питання знаходить своє вираження і в соціальній освітній політиці, в освітній практиці, її напрямках і цілях, а також в роботі навчальних закладів. Те саме дотичне і соціальній політиці, так наприклад, стосовно сім'ї, дітей, людей похилого віку, хво-

рих, способів проведення вільного часу, її організації в соціальному та індивідуальному масштабі.

Свідомість сама по собі не існує в «чистій» формі, вона завжди виникає в двосторонніх відносинах з матеріальною та соціальною реальністю, що становить основу змісту і форм духовного життя людини: образи природної та соціальної реальності. З точки зору відображенні реальності можна виокремити різноманітні рівні свідомості: раціональна (сутнісна) свідомість, ірраціональна (уявна) свідомість, теоретична (наукова та ідеологічна) свідомість та ін. Так само можна виділити і певні прошарки соціальної свідомості. Так наприклад, мова йде про історичну свідомість. Це певний специфічний інтелектуальний стан суспільства та окремих людей, що впливає із ступеня усвідомлення, розуміння та вміння класифікувати факти та події з минулого власної нації, розглядаються на тлі загального історичного процесу та виражають особисте ставлення людей до історії нації. Ставлення до історичної традиції (спадщини) тут відіграє значну роль.

Окрім історичної свідомості, більш широким поняттям є національна свідомість. Історична свідомість є однією зі складових національної свідомості. Національна свідомість є одним із факторів існування та інтеграції нації, а також умовою і водночас елементом патріотизму. Таке ототожнення соціальної свідомості в національному масштабі з духовним життям нації є виправданим, принаймні з урахуванням основних значень обох понять. М.Й.Боришевський у структурі національної самосвідомості особистості виокремив такі конструкти як самооцінка, домагання, соціально-психологічні очікування та «образ-Я». М.Й. Боришевський вживає терміни, що пов'язані не лише з нацією, а й з етносом (Боришевський, 2000).

Іншим важливим елементом соціальної свідомості є політична культура. Вона проявляється і в мисленні, і в діях людей – в суспільно-політичних відносинах, і в поведінці особистості.

Разом із тим, соціальна свідомість включає таке поняття як моральність – система суспільно затверджених цінностей та моральних принципів, моральна свідомість. Впродовж *останніх декількох століть* розвиток свідомості та моральності людства не в змозі йти в ногу з технологічним розвитком. До сфер соціальної свідомості належать, також, світогляд, культурні потреби, інтереси та погляди. До цього спонукають специфічні умови життя сучасної людини, яке відбувається в умовах зростаючої інтеграції економічних і соціальних процесів, створення новітніх інформаційних технологій, технологізації і технократизації, що становить для людини нові виклики. Один із них полягає у загостренні протиріч між зростаючими цивілізаційними можливостями і моральною адекватністю їх застосування на благо людини, на благо її розвитку і саморозвитку. А також у здатності людини зберегти своє покликання до самостійного творчого самовизначення, до ре-

алізації творчої інтенції до творення свого життя як суб'єкта власної життєдіяльності.

Висновки. Більш глибоке, всебічне та природне вивчення свідомості можна досягти в мультидисциплінарному широкому масштабі. Складнощі полягають у емпіричному, експериментальному дослідженні свідомості та її окремих форм, однією із яких є соціальна свідомість.

Розвиток соціальної свідомості дозволяє людині сприяє кращому розумінні інших, а це, в свою чергу, розширює соціальний простір для більш ефективної співпраці в соціумі. Тому важливою властивістю людської свідомості є її колективний характер (Grandpierre, 1997). Існування соціальної свідомості привертає нашу увагу до колективних, моральних та морально відповідальних вимірів життя людини. В житті сучасної людини ступінь її сформованості. Зрілості відіграє дедалі все більшу роль в особистому житті кожної людини, адже саме вона активно сприяє підвищенню ступеня її соціалізації. Більш за те, колективний ефект соціальної свідомості є основною властивістю свідомості людини (Atkinson et al., 1993). Зовнішні умови, що впливають на соціальну свідомість (виробництво товарів, фінансів, інституцій, інфраструктури тощо) мають бути «гуманізовані» через організацію соціальної колективної свідомості, а також свідомим контролем еволюції людського суспільства.

Щоб сформувати соціальну свідомість більш природною, людина не має змінюватись індивідуально: достатньо змінити світ, який відчужував людину від нього. Це в свою чергу можна досягти за допомогою розвитку соціальної свідомості. Соціальні поля свідомості відіграють центральну роль у житті людини, адже завдяки ним людина має можливість знешкодження антисоціальних, штучних маніпуляцій в суспільстві. Без такої здатності людина перетворюється на раба шкідливих зовнішніх наслідків.

Знання про ефективні творчі психічні стани може посилити інтелектуальні стратегії людини, соціуму, і це може призвести до загального зростання ефективності свідомості, посилення соціальної свідомості людини.

Визначення соціальної свідомості матиме велике значення для соціальної психології, формування громад та людських організацій загалом. Це може пролити світло на можливі колективні наслідки для життя окремих людей.

Розвиток соціальної свідомості може прискорити еволюцію індивідуальної свідомості, а також посилення соціальних вимірів нашого життя.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Индивидуальная психология как путь к познанию и самопознанию человека / А. Адлер. – К. : Наука жить, 1997. – 357 с.

2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О.Балл. Видання друге, доповнене. — Житомир: ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 2008. — 232с.
3. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех. — Київ; — Чернівці: Букрек, 2015 . — 840с.
4. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М.Й. Боришевський. — К.: Беркут, 2000. — 63 с.
5. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія / М. Й. Боришевський. - Суми: Видавничий будинок "Еллада", 2012. — 608 с.
6. Максименко С. Д. Генеза існування особистості / С. Д. Максименко. — К. : Вид-во ООО «КММ», 2006. — 240с.
7. Мамардашвили М. К., Пятигорский А.М. Символ и сознание. — М., 1997.
8. Рубинштейн С.Л. Самосознание личности и ее жизненный путь. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — С.-Пб., 2002. — 720 с.
9. Ткач Т. В. Освітній простір особистості: психологічний аспект: Монографія / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К.; Запоріжжя, 2008. — 272 с.
10. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования) / Ю.М. Швалб. — К.: Миллениум, 2003. — 152 с.
11. Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., and Bem, D. J. (1993). Introduction to Psychology, 11th ed., Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, Forth Worth, chap. VIII: The social behaviour.
12. Grandpierre, A. (1997). The Physics of Collective Consciousness. World Futures. The Journal of General Evolution.
13. Squires, E. 1990. Conscious Mind in the Physical World, Adam Hilger, Bristol and New York. World Futures. The Journal of General Evolution.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Adler A. Individualnaya psihologiya kak put k poznaniyu i samopoznaniyu cheloveka / A. Adler. — К. : Nauka zhit, 1997. — 357 s.
2. Ball G. O. Orientiri suchasnogo gumanizmu (v suspilnij, osvutnij, psihologichnij sferah) / G.O.Ball. Vidannya druge, dopovnene. — Zhitomir: PP «Ruta», Vidavnic-tvo «Volin», 2008. — 232s.
3. Bekh I.D. Vibrani naukovi praci. Vihovannya osobistosti / I. D. Bekh. — Kiiiv; — Chernivci: Bukrek, 2015 . — 840s.
4. Borishevskij M.J. Nacionalna samosvidomist u gromadyans'komu stanovlenni osobistosti / M.J. Borishevs'kij. — K.: Berkut, 2000. — 63 s.
5. Borishevskij M.J. Osobistist u vimirah samosvidomosti: monografiya / M. J. Borishevskij. - Sumi: Vidavnichij budinok "Ellada", 2012. — 608 s.
6. Maksimenko S. D. Geneza isnuvannya osobistosti / S. D. Mak-simenko. — K. : "KMM", 2006. — 240 s.
7. Mamardashvili M. K., Pyatigorskij A.M. Simvol i soznanie. — M., 1997.
8. Rubinshtejn S.L. Samosoznanie lichnosti i ee zhiznennyj put. Osnovy obshchej psihologii / S.L. Rubinshtejn. — S. Pb., 2002. — 720 s.
9. Tkach T. V. Osvitnij prostir osobistosti: psihologichnij aspekt: Monografiya / Institut psihologii im. G. S. Kostyuka APN Ukraini. — K.; Zaporizhzhya, 2008. — 272 s.
10. Shvalb YU.M. Celepolagayushchee soznanie (psihologicheskie modeli i issledovaniya) / YU.M. Shvalb. — K.: Millenium, 2003. — 152 s.
11. Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., and Bem, D. J. (1993). Introduction to Psychology, 11th ed., Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, Forth Worth, chap. VIII: The social behaviour.
12. Grandpierre, A. (1997). The Physics of Collective Consciousness. World Futures. The Journal of General Evolution.

13. Squires, E. (1990). *Conscious Mind in the Physical World*, Adam Hilger, Bristol and New York. *World Futures. The Journal of General Evolution/*

Koverznev G.P.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS

This issue describes the peculiarities of understanding the concept of social consciousness as one of the forms of consciousness, the development of which is based on social determinants. The profound concern of scientists of various scientific spheres in this concept should see in the complexity of the concept of social consciousness. It is closely intertwined with such concepts as human consciousness, self-consciousness, national consciousness, professional consciousness, legal consciousness, ecological consciousness. There are gaps in the system of already existing theories of social consciousness, some important theses include some simplifications and underestimations.

According to psychological science, as a result of a long underestimation of the concept of social consciousness, its understanding is insufficient and undervalued.

The purpose of our research is to conduct an analysis of contemporary theoretical justifications and methodological foundations of social consciousness theories and to identify mechanisms for its development. Such a theory, in our view, should take into account the social determinants of consciousness, knowledge of the human psyche, its physiological origin, as well as its internal patterns of development and contradictions, including the experience resulting from new social relations

Consciousness and social consciousness are interconnected in two ways. Firstly, social consciousness is an important part of a person's life experience. In this regard it can be argued that the highest achievement of a person is the experience of oneself. Secondly, with the help of social consciousness, a person has the ability to perceive social experience other people, because it is a certain line of social knowledge and responsibility of some of the most important features of human social functioning.

Describing the social nature of consciousness, it can be noted that social consciousness, in a broader sense, includes all the content and forms of spiritual life that are characteristic of a given society in a particular era. On the other hand, social consciousness, in a narrower sense, covers only those views, thoughts and attitudes that are directly relevant to social life, the subject of which is social reality, in particular social relations. Social consciousness, in this sense, is a reflection of people's living conditions and social relations, their explanations, sanctions, criticisms, and so on.

Research made possible to prove that such a phenomenon of human consciousness as social consciousness plays an increasing role in the personal life of each person as the degree of its socialization increases. To form a social consciousness more natural, one does not have to change individually: it is enough to change the world that alienated the person from it. This, in turn, can be achieved through the development of social consciousness. Social fields of consciousness play a central role in a person's life, because thanks to them, a person has the ability to neutralize antisocial, artificial manipulations in society. Without such an ability, a person becomes a slave of harmful external consequences.

Keywords: *consciousness, social consciousness, multidisciplinary, levels of consciousness, morality, civilizational possibilities, moral adequacy.*

Коверзнева Г.П.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ

В статье описаны особенности понимания понятия социального сознания как одной из форм сознания, развитие которой основано на социальных детерминантах. Углубленный интерес ученых различных научных направлений к этому понятию следует видеть в сложности понятия социального сознания. Оно тесно переплетается с такими понятиями как сознание человека, самосознание, национальное самосознание, профессиональное сознание, правовое сознание, экологическое сознание. В системе уже существующих теорий социального сознания существуют пробелы, некоторые важные тезисы содержат в себе определенные упрощения и недооценки. По психологической науке, то в результате длительной недооценки понятие социального сознания ее понимания недостаточно и недооцененным.

Целью нашего исследования является проведение анализа современных теоретических обоснований и методологических основ теории социального сознания и выявления механизмов ее развития. Такая теория, на наш взгляд, должен учитывать социальные детерминанты сознания, знания психики человека, его физиологическое происхождение, а также ее внутренние закономерности развития и противоречия, включая опыт, возникает в результате новых социальных отношений.

Сознание и социальное сознание человека связаны между собой двумя способами. Во-первых, социальное сознание составляет важный фрагмент жизненного опыта человека. По этому поводу можно утверждать, что высшим достижением человека является опыт самой себе. Во-вторых, с помощью социальной жизни человек обладает способностью воспринимать социальный опыт других людей, ведь это определенная грань социального познания и ответственности некоторых важнейших черт социального функционирования человека.

Описывая социальный характер сознания, можно отметить, что социальное сознание, в более широком смысле, включая все содержание и формы духовной жизни, характерные для данного общества в определенную эпоху. С другой стороны, социальное сознание, в более узком смысле, охватывает только те взгляды, мысли и установки, которые непосредственно касаются социальной жизни, предметом которого является социальная реальность, в частности общественные отношения. Социальное сознание, в этом смысле, является отражением в умах людей условий жизни и общественных отношений людей, их объяснения, санкционирования, критики и тому подобное.

Проведенный анализ позволил доказать, что такой феномен сознания человека как социальное сознание играет все большую роль в личной жизни каждого человека, по мере увеличения степени ее социализации. Чтобы сформировать социальное сознание более естественной, человек не меняться индивидуально: достаточно изменить мир, отчуждал человека от него. Это в свою очередь можно достичь посредством развития социального сознания. Социальные поля сознания играют центральную роль в жизни человека, ведь благодаря им человек имеет возможность обезвреживания антисоциальных, искусственных манипуляций в обществе. Без такой способности человек превращается в раба вредных внешних последствий.

Ключевые слова: сознание, социальное сознание, мультидисциплинарность, уровне сознания, нравственности, цивилизационные возможности, моральная адекватность.